

La *Col·lecció de textos* és un programa d'acompanyament i amplificació de les pràctiques artístiques mitjançant la generació d'un fons de textos monogràfics de lxs residents d'Hangar. Cada unx té la possibilitat d'encarregar un text sobre el seu treball a unx autorx de la seva elecció -local o internacional; conegutdx o per conèixer-en diàleg editorial amb Hangar. La intenció és donar lloc a publicacions sobre la pràctica en general -més enllà d'aquesta obra o d'aquella obra en particular-, pensades per a una circulació i reedició àgil que tinguin una llarga vida i que contribueixin a expandir les xarxes i marcs d'aparició de les pràctiques artístiques.

A través d'aquest dispositiu editorial, lxs artistes poden comptar amb un text ampli i medul·lar que reculli les seves maneres de fer i de pensar de manera holística, integrant diferents projectes per construir una visió de conjunt de les seves pràctiques. La *Col·lecció de textos* brinda, a més, a lxs artistes la possibilitat d'establir un vincle d'escriptura com a punt de partida, no com a resultat d'un projecte o exposició.

Fer un text sobre i amb Luz Broto

Martí Manen

Parlar de l'obra de Luz Broto implica ser partícip d'una sèrie de mirades secretes, propostes de guió (amb els seus girs i sortides necessàries), fugides i moviments varis. El treball artístic de Luz Broto escapa de categories tancades, defineix temps propis i proposa maneres de fer: podem apropar-nos a la seva obra des d'un punt de vista arquitectònic, però també sociològic. O social, polític, narratiu i poètic. L'apropament pot ser càlid, fred, distant i proper al mateix temps. I no és una contradicció, és la vida. L'encontre amb el treball de Luz Broto pot ser un moment fugaç o també una longitud de temps que no s'acaba mai. Pot ser una línia, una paret que creix, pot ser un intercanvi de claus, una corda o un buit. Pot ser una manera de fer des d'una petitesa i des d'una grandiositat. Amb la seva obra ens convida a que mirem la realitat per primera vegada, fent una pausa i esborrant molt del que tenim per sobre entès. De fet, el treball de Luz Broto és una proposta constant a mirar i re-mirar, a deixar enrere idees preconcebudes per a capbussar-se en un desig per descobrir, un desig que és també un viatge temporal des d'un molt abans de veure l'obra fins a un molt després d'estar en contacte amb ella.

Li pregunto a Luz Broto sobre línies i mirades. Em pregunto —també a mi mateix—, com mira ella, com es relaciona amb el món. Des de la casa familiar al poble on va créixer, Luz diu: “Recordo pensar en això a la dutxa d'aquesta casa, quan tenia uns 18 anys. Mirant les rajoles marrons de la cantonada pensava com podria representar el que veia, no només les rajoles i les flors i els reflexes de la llum sobre l'aigua i les gotes, sinó el marc de la mirada, el límit, una mica del meu nas, de les galtes, del serrell que potser enfosquia la imatge, la tapava. Com incloure el marc dins la representació”. Una mirada complexa que busca intentar entendre què significa mirar, què podem descobrir, quins són els elements que componen el món i com ens hi relacionem.

La mirada implica acció, implica un punt de vista i una càrrega de subjectivitat. Però el treball de Broto busca els encreuaments, busca les situacions on tant mirades com gestos, tant edificis com ciutats siguin cons-

cients de la possibilitat de ser estructures afectades per l'atzar i el desig, la voluntat i la creença. Amb els seus projectes Luz Broto ofereix una possibilitat de descobrir de nou, una mirada compartida que desmunta tant allò que mirem com qui som i quina posició ocupem. “Crec que això és quelcom que intento fer amb els meus projectes: mirar el nas de qui mira, de qui parla, de qui enuncia... des de quin cos, quina estructura, quin sistema.” Luz em recorda que, fa uns anys, en una ocasió vaig definir el seu treball com «una sèrie de moments que ho canvien tot». I potser és això, potser és la possibilitat de canvi, la possibilitat latent de que l'impossible sigui possible. Desmuntar estructures, desmuntar normes a partir de fer-les evidents a través de gestos mínims. I tornar a començar, sense pausa.

Joan Brossa parlava sobre els gestos austers de la poesia visual i la performance. Gestos austers que permetien a una comunitat mínima compartir un moment, generar una escapada. Luz Broto diu: “Recordo els viatges en metro, en tren, durant els anys a la universitat. Eren ocasions on es produïa un contacte amb l'altre, on hi havia mirades properes, cossos en contacte, conflictes i complicitats també”. Moments que poden passar desapercebuts, moments que —per la seva pròpia definició temporal— es mouen en la fragilitat. Recordar moments sacsejats, revisar les situacions per tal de poder redefinir llocs i contextos. Observar i permetre que d'altres observin, passar a un segon pla des d'on poder —de nou— tornar a observar.

La mirada, el fet de mirar i el canvi de pla. Luz Broto aconsegueix en moltes de les seves obres apropar-se a la prestidigitació. De sobte, l'obra ja no es veu. Tot el treball ingent, tot el procés previ de preparació, tots els equips humans i la investigació per poder —primer— entendre un context i —després— plantejar una ruptura a través d'una situació, es retiren per permetre una observació total. I aquí hi ha una enorme generositat: les situacions que l'artista planteja no acaben en la situació en sí sinó que s'obren a molt més. Aquest gest¹ mínim (que per a ser mínim necessita d'un treball previ intens) obre la porta a una continuació, es teixeix de realitat i contamina un entorn. No és fàcil i, al mateix temps, és senzill i, de nou, no és una contradicció.

1 Hem estat parlant amb Luz Broto sobre el concepte de «gest». Luz em demana què significa aquesta paraula per a mi. Gest per a mi és transformació, és acció, és el fet de passar del camp de les idees a quelcom diferent on la subjectivitat juga un paper propi. El gest no és representació, ni ficció, el gest implica un posicionament i una voluntat. Per a mi, el gest no està vinculat amb la teatralitat o la representació, és el fet performatiu que possibilita una traducció —potser— i una possibilitat generosa de diàleg.

Tensar una línia entre dos interiors paral·lels. Prolongar els pilars. Exposar les columnes són tres títols (o proposicions) de projectes de Luz Broto que «desapareixen» per permetre que tot sigui present. *Tensar una línia entre dos interiors paral·lels* és un projecte de 2018 realitzat a Bogotà, durant els tallers oberts de Flora ars+natura. Des del seu taller, Broto pot veure a uns 150 metres, i a tres carrers de distància, una finestra enfrontada i a la mateixa altura que la seva. La mirada ja ha trobat un destí i ara cal traçar una línia. Amb l'ajut d'un equip tècnic i d'un dron per poder portar volant un cable per tal de superar els tres carrers que separen les dues finestres, Luz Broto llença una línia, obrint així la possibilitat de pensar què significa ocupar l'espai aeri, què implica contactar «veïns llunyans» que potser no volen ser contactats, tot demanant-los que obrin la seva finestra per tal que entri un cable, unint un espai que és un taller d'artista amb un altre que no necessàriament ha de tenir una funció cultural. Luz Broto tensa un cable i uneix els dos espais, connectats abans únicament connectats connectats per la mirada. Una feina ingent que «desapareixerà» com un cable elèctric més dels que poblen l'aire i els carrers de Bogotà. Però, un cop vist aquest cable, no hi ha volta enrere: els cables uneixen punts, mirades, persones. Els cables uneixen històries, desitjos i potser situacions no desitjades. La *finezza* tècnica (i estètica) del cable de Luz Broto formarà part de la maranya catòlica d'altres cables, convertint-se en un element anònim però (no) vist ara com quelcom que ha de ser necessàriament útil. No és elèctric, té un altre tipus d'utilitat, però.

Luz Broto inicia aquest projecte a Bogotà com una proposició, a partir d'una mirada que descobreix una localització. I, reconegut el context, es genera un desig, una possibilitat, una proposta. El que fa Broto és saltar des de la possibilitat a la realitat, des de la idea a la forma, des del llenguatge al gest. Les paraules que primer definien una opció es converteixen en un fet. I és llavors quan desapareixen, és llavors quan es transformen.

Si a Bogotà Broto uneix dos punts distants fent servir un cable, en el seu projecte a etHALL de Barcelona l'any 2021, el que “veurem” és un joc arquitectònic de pesos, funcions i longituds. Partint de la proposició de *Prolongar els pilars*, els pilars que marquen el perímetre d'un espai com el d'EtHALL s'amplien fins a ser parets que transformen aquest espai galerístic en cinc nous espais. Luz Broto explota el llenguatge arquitectònic del lloc tot partint dels pilars reals i agenciant-se de la lògica que indica que entre pilar i pilar es pot construir una paret. El projecte implica construir quatre parets de més de 5x4 metres i pensar com fer accessibles (o no) aquests nous espais; alguns d'ells ara només accessibles a través de les finestres exteriors.

Però també —de sobte i seguint la lògica arquitectònica— el que passarà és que els pilars desapareixeran, el sentit arquitectònic del lloc es perdrà i els propis pilars seran ara invisibles tot i que ocupen una longitud molt superior en forma de paret. Què farà llavors Luz Broto? Encarregarà textos específics a cinc autores per tal que sigui des del llenguatge escrit i la literatura des d'on es trobi un sentit específic a aquests nous espais: els espais passen a ser possibilitats narratives i teòriques, pàgines en blanc, camps de subjectivitat.

Les proposicions de Broto responen a contextos, a marcs predefinitos —la realitat— que es converteixen en un lloc i un moment a respondre sobre aquest mateix lloc i moment. Si a etHALL els pilars desapareixen, l'any 2019 a Dilalica una altra desaparició feia que la història arquitectònica es toqués amb el present. L'espai de la galeria Dilalica havia estat assegurat contra possibles incendis i les antigues columnes que sostenien i definien el lloc havien estat cobertes amb estructures rectangulars de pladur. Luz Broto obre els tancaments que cobreixen les columnes per tal que aquestes —sempre en funcionament però, per seguretat, amagades— siguin visibles de nou, fent desaparèixer la seguretat de la galeria així com la «seguretat» del tancament arquitectònic. L'aparició de les columnes implica la desaparició de l'estructura de cobriment oferint una aproximació a l'espai anterior, un espai que torna a un present insegur gràcies a l'obra de l'artista.

Una obra que trenca el llenguatge arquitectònic i les normes administratives, un espai que es desdobra en dos temps fràgils. Luz Broto diu: “Els espais, el que entenem per espais, els espais construïts on entrem i sortim, sempre estan trencats. (...) Em sembla que un espai és el resultat d'un trencament. Construir una paret és un trencament; posar una porta que s'obre i es tanca és un invent per tal de mantenir còmodament un trencament intermitent entre un dins i un fora. Així, tot espai construït està *trencat* de l'afora. Suposa una discontinuïtat, un límit, un punt i a part. I això em fa pensar en el meu treball com una manera de restablir una continuïtat. Les coses, per molt que avui estiguin a una banda del mur o a l'altra, dins d'un compartiment o d'un altre, habiten un mateix espai, un mateix món. I això les fa iguals en un aspecte fonamental. M'agrada la idea de continuïtat”.

Continuïtat, doncs. La continuïtat seria un element clau, un element que genera una circularitat que permet partir d'una mirada per obrir-ne d'altres mitjançant l'alteritat. En un gest continu, Broto proposa la voluntat d'entendre el temps com un factor artístic tot acceptant les variacions i la multiplicitat de possibilitats, ofereix opcions que seran transformades en gest i forma, en cos i espai. I un cop allà, desaparèixer per a tornar a començar. Desaparicions i també processos llargs, amb moments de visibilitat i mo-

ments de pausa, accions i ritmes que permeten pensar en obres que es van fent. Com si fos un riu lent, l'obra de Broto es va definint mitjançant meandres, moments que es poden veure els uns als altres, entrant i sortint, sent sempre conscients d'un marc que possibilita un enunciat. En aquesta circularitat, el present continu esdevé una capa que suposa un replantejament del lloc i de l'espai, una proposta que demana també de múltiples diàlegs.

L'any 2015 Luz Broto proposa *Obrir un forat permanent* al MACBA. Com a part de l'exposició temporal *Espècies d'Espais*, Broto planteja fer un forat a la façana de l'edifici del museu per unir interior i exterior per sempre. Si el discurs de la nova museologia demana de permeabilitat i de connexió amb el context local, fem-ho. Fem-ho físicament. Un forat que, tot i la seva petitesa, suposarà un cert daltabaix i una multiplicitat de preguntes institucionals. El museu vol apropar-se al seu exterior però, pel bé de la seva funció, no pot arriscar-se a modificar el clima i la humitat interiors. El museu vol establir un diàleg però necessita protegir-se mantenint un interior tancat. El forat es fa, i es fa a l'espai d'accés públic a les escales en espiral ubicades a la façana de l'edifici Meyer. El forat es manté obert i podria convertir-se en una obra permanent de la col·lecció, però la burocràcia institucional implica temporalitats llargues i el forat és un problema al present. Què fer amb aquest forat? Què fer amb la possibilitat de quedar-se amb un forat com a obra de la col·lecció d'un museu? Què fer amb la funció del museu? Què fer amb la seguretat? Què fer i com i quan? És possible estar entremig? És possible estar entre dins i fora?

En aquest procés, el museu decideix guanyar temps tapant al final l'interior del forat però mantenint-lo al en el seu lloc fins que es pugui decidir sobre la seva permanència o no. Mentrestant, el forat està fet però és invisible des de l'interior del museu, només des de fora segueix obert. Hi és i no hi és. Luz Broto diu: “El que faig en art és intentar generar les condicions per tal que alguna cosa pugui passar, perquè una nova situació, pensament, sentiment, pugui existir. Passi el que passi després. Quan la realitat no ofereix aquestes possibilitats penso que el que podem fer és moure recursos per tal de crear un marc per fer possible que altres coses passin. I, si un cop creat, no passen també veurem com són les coses, ja que al final les reaccions parlen sobre nosaltres, sobre com som com a societat humana, com ens organitzem, com ens relacionem”.

Anys després, en el mateix museu, Broto instal·larà *Una paret*, una obra en procés de grans dimensions. Invisible però de grans dimensions. Formant part del període expositiu iniciat el 2022 i titulat *Intenció poètica* —marc de presentació i diàleg amb la col·lecció del museu—, Luz Broto

comença a construir una paret que anirà creixent i que, a mesura que passi el temps, bloquejarà entrades i obligarà a moviments i circulacions no previstes dins del museu. La paret de Broto es construeix com qualsevol paret temporal del museu i les persones que visiten el museu se la troben en procés. Trobar-se la paret no significa necessàriament veure-la, ja que les parets del museu no estan fetes per a ser vistes ni mirades, estan fetes per a desaparèixer en una suposada neutralitat blanca² que busca un temps estancat. Si amb el forat el museu posa el gest en *stand by*, amb aquesta gran paret —que ocupa diverses plantes del museu—, el propi museu haurà de reconsiderar quin tipus de recorregut ofereix a les persones que visiten les exposicions, què fer quan alguns accessos es bloquegin, com explicar el que està passant. També les persones que visitin el museu hauran de repensar els seus recorreguts i la seva relació amb un espai que s'està construint. Les normes informals de l'espai apareixen en primer pla i la presa de decisions sobre els nostres moviments es fa palesa.

L'explicació o la narració sobre el que està passant és un fet important en l'obra de Luz Broto. Parlàvem sobre proposicions, sobre paraules i la seva transformació, sobre els moments en que quelcom esdevé un fenomen artístic. Luz Broto veu els seus projectes en aquest moment com entre el dir i el fer: “els projectes passen de la teoria a la realitat, fan el que les paraules intenten fer o diuen que fan; el que les paraules diuen però no fan”. J.L. Austin a *How to Do things with Words*³ treballa la idea de material textual que, en ser dit, es transforma en acció. Austin pren com a partida situacions textuales legals (en un casament, per exemple, és en el precís moment que es fa la declaració iniciada amb “i us declaro...” que dues persones esdevenen un matrimoni) per a demostrar la performativitat d'alguns tipus de textos. Però en l'obra de Luz Broto el que hi ha són moments liminals on el text no és text, les idees prenen forma, les històries ja han passat o encara no són aquí. La paret està fent-se i és llavors quan l'edifici entra en procés, la massa física es converteix en un gerundi que modifica una idea de gramàtica espacial. De

2 La suposada neutralitat de les parets blanques d'un museu, la definició del “white cube”, ha estat discutida durant diverses dècades. Interessant observar les aproximacions de Brian O'Doherty a *Inside the White Cube* ja l'any 1976, la tipologia d'espai expositiu proposat des de la modernitat a partir de la definició arquitectònica de *kunsthallen* o del tancament de l'espai per limitar el contacte amb l'exterior quan es construeix un museu de referència com va ser el MoMA a Nova York. Important observar la relectura que es fa sobre la situació a partir de plantejaments decolonials i la seva aplicació a l'art i als seus contextos de presentació.

3 J.L. Austin, *How to Do Things with Words*. 1962

fet, els «textos» deixen de ser textos per ser propostes d'acció real enteses com proposicions, idees en procés que dispensen cap a la imaginació. Els dibuixos són plànols arquitectònics i projectes a previsualitzar, els objectes són també rastres d'accions i les accions són maneres de fer per arribar a un altre lloc. De nou, la circularitat i un procés de negociació constant en la traducció. Sense oblidar en cap moment la necessitat d'encontre, d'una interacció amb l'altre i d'una voluntat de comunitat. Els factors que possibiliten la circularitat es troben en totes aquelles persones que participen de l'obra, sigui des d'una distància conceptual o des d'una proximitat activa i empàtica.

Luz Broto diu: “Puc buscar l'empatia sempre que miro. L'empatia té a veure amb el comú?”; i segueix dient que “falten espais on mirar-nos”⁴. No és estrany que, en la seva obra, trobem cables que uneixen o —com en el cas del seu treball per a Manifesta14 a Prishtina— ens trobem amb una proposició d'intercanviar una còpia de la clau de casa teva amb la d'una persona que no coneixes. Per a aquesta biennial itinerant europea, Luz Broto genera un sistema perquè els visitants de l'esdeveniment i les persones locals es trobin i tinguin accés a les seves respectives claus i adreces. El punt de trobada és una serralleria i el serraller és la persona que facilita que aquest possible diàleg, “a distància”, entre diferents persones pugui ser i pugui ser explicat. Una infinitat de preguntes es fan visibles a través d'aquesta obra: preguntes pràctiques (com funciona l'intercanvi, on es troben les cases, què passarà en un futur); preguntes polítiques i morals (què significa la propietat, qui té dret a tenir un lloc, què significa ser amfitrió o convidat) i preguntes específiques del context (qui té el dret polític i econòmic de sortir de Kosovo; quina és la relació amb el turisme; què significa històricament i culturalment ser hospitalari a Kosovo; quin tipus de connexió ofereix un esdeveniment de voluntat internacional amb l'entramat local). Què és l'idealisme. Què és el realisme. Què és l'activisme. Qui vol participar. Qui pot participar.

En el moment d'escriure aquest text, després de moltes preguntes i gestos, i apropant-nos a una idea de tancament del text, s'obre la possibilitat de recuperar una obra de Luz Broto que buscava mantenir un impossible fins que fos impossible mantenir-lo. L'any 2014, al Centre d'Art La Panera de

4 Luz Broto em diu: «Vaig escoltar aquesta frase des del meu taller a Hangar; la veia venia d'un altre taller, i en sentir-la, vaig pensar que era cert, i que tenia a veure amb el que estàvem parlant aquí. La frase formava part de les converses que es van generar a la residència col·lectiva entorn de la mort i el dol, organitzada per Hangar i La Poderosa, amb la participació de DU-DA, Isabel de Naverán, Marta Echaves, Arantxa Martínez i Sara Torres». (<https://hangar.org/ca/agenda-hangar/micro-residencia-colectiva-muerte-duelo/>)

Lleida, Luz Broto proposa *augmentar el cabal d'un riu*. Aquest text seguirà d'una forma potser inesperada en el darrer peu de pàgina⁵, però mirar ara enrere en el temps ens serveix per revisitar aquell meandre ara en un punt futur del riu. Un altre riu, no específicament el riu de 2014, que es converteix en un focus —i un marc— des d'on pensar i actuar: el Segre, el riu que creua la ciutat de Lleida, ha vist històricament un procés de canalització de la seva aigua per tal de potenciar l'agricultura a la regió sense oblidar la planificació fluvial com a possibilitat de generació d'electricitat. Broto busca la complicitat del centre d'art per «retornar-li» aigua al riu, creant un sistema precari amb mànegues per omplir el riu amb més aigua; aigua extreta d'una infraestructura hidroelèctrica. Un gest impossible (o no) des de la mirada artística. Aquesta mateixa mirada que aparella finestres i genera possibles noves realitats, nous mapes, noves relacions.

El treball de Luz Broto afecta la realitat: un riu rep més aigua tot i que el gest sigui mínim i temporal (tot i que la quantitat sigui mínima i temporal, tot i que sigui poca i per poc temps, un riu rep una mica més d'aigua); dos veïns desconeguts es connecten a través d'un cable; un museu té un forat a la façana; un espai es multiplica. I podríem seguir. Persones desconegudes s'intercanvien les claus de casa seva, es camina per una autopista, s'extreuen panys, però també s'espera darrera la porta, es canvia «tancat» per «obert» o es permet el pas a allò desconegut. “I ara què passarà?”.

- 5 Mentre escrivia aquest text he anat parlant molt amb Luz Broto. Diferents canals de comunicació, diferents temporalitats. Davant del títol d'aquest text (Fer un text sobre i amb Luz Broto), Luz em preguntava sobre aquest “amb” i quin tipus de proposició se'ns obria. És un text que jo escric però on ella té molta agència, és un text on la seva veu és molt important. Però què passaria si aquest «amb» incorporés també a aquelles persones que el llegeixen? Es pot convidar a qui llegeix també a escriure? Es pot formar part de l'escriptura d'aquest text encara que el text ja s'hagi publicat? Quan s'acaba un text? Davant d'aquestes preguntes amb Luz vam decidir una cosa: el text podria seguir, es podria seguir ampliant el diàleg amb altres possibles veus. També hem parlat molt sobre què és text, què és idea, què és obra, què és una proposició i què és literatura. Jo tinc tendència a fer aproximacions lingüístiques i estructurals, suposo que és quelcom que passa gràcies a la fascinació amb cert pensament francès —si es que es pot «nacionalitzar» el pensament. Parlar amb Luz Broto significa que cada paraula, cada construcció gramatical pot posar-se positivament en dubte. Hem estat parlant de la idea de comunitat i sobre la frase que tanca aquest moment escrit del text. I ara què passarà? Bé, aquí tens els nostres telèfons: +46734045222, +34 693620388.